

ØDELÆGGELSENS BILLEDER

Ikonoklasme som billedskabende protestsprog

Det seneste år er statuer og monumenter, der tidligere forekom usynlige, blevet umulige at overse. Uviljen mod monumenter, der minder om tvivlsomme aspekter af europæisk og amerikansk historie var vokset støt flere år, da den tog til i styrke og kulminerede i 2020. I Danmark blev den (selverklærede) kunstneriske happening mod en buste af Kong Frederik V en af årets mest omtalte begivenheder – hvilket i et år som 2020 siger ikke så lidt.

Ikonoklasme har altid været en del af krige og konflikter, men ødelæggelsen af billeder har især været et vigtigt våben i protestbevægelser. De seneste år har den globale protest mod statuer og monumenter kastet nyt lys over ikonoklasmefænomenet, og emnet føles både mere aktuelt og mere komplekst end for bare få år siden.¹ Angrebene på og genfor-

---

1 Protesterne er især foregået i tidligere koloni- og imperiemagter og deres tidligere kolonier, herunder Storbritannien, USA, Belgien, Danmark, Sydafrika, Indien, Grønland og Caribien. Mange af de statuer, der er blevet protesteret imod, har været omdiskuteret længe (nogle, siden de blev rejst), og striden er ofte foregået i bølger. Perioden fra starten af 2010'erne og frem til i dag er en af disse bølger – en bølge, der endelig synes at have nået sit brydningspunkt og rent faktisk er lykkedes med at få fjernet mange af de omtalte statuer.

tolkninger af statuer og monumenter blev en central del af Black Lives Matter-protesterne i sommeren 2020, men de blev også et væsentligt aspekt af visualiseringen af et alternativ til den institutionaliserede racisme, der blev demonstreret imod. Således dukkede en midlertidig proteststatue op på piedestalen, hvor statuen af Edward Colston stod i Bristol, mens flere danske kunstnere har opfordret til at genintroducere den rematerialiserede "zombiebuste" af Frederik V i Det Kongelige Kunstakademis Festsal, fordi den gennem sin ødelæggelse ikke længere repræsenterer "usynliggørelsen af kolonitiden", men oprøret mod den ("Oprør på Akademiet").

Ifølge Dario Gamboni og Sven Lütticken har ikonoklastiske begivenheder evnen til at forme vores opfattelse af billedet og dets rolle og anvendelse i samfundet, og James Noyes placerer ikonoklasmen i centrum for skabelsen af den moderne stat. Men ikonoklasme er et paradoksalt fænomen, der både kan opfattes som hærværk, der er uforeneligt med forestillingen om et demokratisk samfund, og som et redskab til demokratisering. Fjernelsen af sovjetiske monumenter efter 1991 og nedrivningen af statuer af Saddam Hussein blev således forstået som vigtige demokratiske gestus, mens handlingerne mod statuer i USA og Storbritannien i 2020 af mange blev fordømt som ulovlige og udemokratiske.

Med udgangspunkt i dette paradoks diskuterer denne artikel opfattelsen af ikonoklasme som en udelukkende destruktiv og splittende handling ved at undersøge ikonoklasmen som et protestsprog, der skaber billeder, i lige så høj grad som det ødelægger. Jeg argumenterer for, at den billedskabende ikonoklasme spiller en afgørende rolle for de protester, den indgår i – både i artikulationen og kommunikationen af protesten, og i forestillingen og formuleringen af et alternativ til det, der protesteres imod. Mere konkret vil jeg med udgangspunkt i tre eksempler fra de seneste års antiracistiske protester analysere det billedskabende element af ikonoklastiske begivenheder.

IKONOKLASME SOM TRANSFORMATION OG PROCES

I lang tid beskæftigede kunsthistorien sig ikke med ødelæggelsen af kunst og billeder. Ikonoklasme blev længe betragtet som et tabuemne inden for kunsthistorien (Gamboni) og næsten helt frem til 2000 bestod størstedelen

af forskningen på området af fordømmende litteratur. Martin Warnkes *Bildersturm* (1975) og David Freedbergs *The Power of Images* (1989) var undtagelser, og det var først efter Dario Gambonis *The Destruction of Art* (1997), at ikonoklasme begyndte at ligne et egentligt forskningsfelt med forskere, der undersøgte fænomenet bredt (Freedberg, Gamboni, Lütticken, McClanan og Johnson, og Boldrick og Clay).

Siden da er især større billedbegivenheder som den byzantinske billedstrid (Brubaker, Freedberg, Elsner), reformationen (Mochizuki, Noyes) og den franske revolution (Gamboni, Clay) blevet grundigt afdækket. Da en stor del af forskningen frem til Gamboni bestod af undersøgelser af "hærværk" og "vandalisme", har forskningen sideløbende med afdækningen af ikonoklasmefænomenet også diskuteret terminologi og begrebsafklaring. For de fleste dækker ikonoklasme over enten beskadigelse eller ødelæggelse af et objekt, udført af en eller flere, der havde denne destruktion som hensigt, men som blandt andre Rambelli og Reinders har påpeget, er denne definition langt fra dækkende for de mange forskellige måder, ting kan blive ødelagt på.

Derfor har flere forsøgt sig med nye begreber som Bruno Latours *iconoclash* (2002) og Richard Clays *sign transformation* (2007), der begge har til hensigt at åbne ikonoklasmebegrebet og belyse nye dele af fænomenet. Med *iconoclash* gjorde Latour op med forståelsen af ikonoklasme som udelukkende destruktiv og påpegede det skabende element i ikonoklasme. Clays *sign transformation* gik væk fra den klassiske måde at betragte og undersøge ikonoklastiske begivenheder på med henblik på at bevæge sig fra en forståelse af ikonoklastiske begivenheder som et isoleret øjeblik til at være en del af et objekts historie. Clay mente, at den enkelte ikonoklastiske begivenhed kun kunne forstås, hvis den blev betragtet som én del af et objekts historie – en historie, der hverken startede eller sluttede med en enkeltstående ikonoklastisk handling.²

I denne artikel arbejder jeg i forlængelse af Stacy Boldricks (2020) pragmatiske brug af ikonoklasmebegrebet og forstår ikonoklasme som

---

2 For en mere fyldestgørende gennemgang af ikonoklasmeforskningens historie og udvikling se Gamboni (1997), Freedberg (2021) og Boldrick (2020).

bevidst beskadigelse af billeder (i bred forstand). Jeg er samtidig inspireret af Clay og Latours forståelse af ikonoklasme som en proces og et fænomen, der både er ødelæggende og skabende, og interesseret i at undersøge de konkrete objekters transformation samt de kontekster, transformationerne sker i. Samtidig ønsker jeg at fokusere på det billedskabende element i objekternes transformation og analysere, hvordan disse billeder er blevet til, har levet og bevæget sig.³ Her tager jeg udgangspunkt i W.J.T. Mitchells brede forståelse af billeder som "both verbal and visual entities, both metaphors and graphic symbols [...] concepts, objects, pictures, and symbolic forms" (Mitchell xvii).

Jeg analyserer begivenhederne omkring henholdsvis omstyrningen af en statue af Edward Colston i Bristol, graffiti og videoprojektioner på et monument af Robert E. Lee i Richmond og 'rematerialiseringen' af en buste af Frederik V i København. Disse begivenheder er alle udsprunget af den globale protestbevægelse mod institutionel racisme, og to af eksemplerne kan betragtes som en del af Black Lives Matter-bevægelsen.⁴ De tre eksempler er nogle af de mest ikoniske ikonoklastiske begivenheder i henholdsvis Storbritannien, USA og Danmark inden for de sidste tre år. Vigtigere er dog, at de tre begivenheder har produceret ikoniske billeder – billeder, der, i Mitchells forståelse, har levet deres eget liv (Mitchell xvii). De tre cases udspiller sig i tre forskellige kulturelle og politiske kontekster og repræsenterer forskellige former for ødelæggelser. Handlingerne retter sig mod flere typer af objekter og er udført af forskellige aktører – her er det primært busteaktionen, der adskiller sig fra de to øvrige cases. På trods af visse ligheder mellem især det amerikanske og britiske eksempel har de tre cases ret forskellige billedlige output. Ved at analysere netop disse tre

---

3 Jeg har i denne artikel primært fokus på objekternes transformation og de billeder, der opstår herigennem. For en mere omfattende beskrivelse af objekterne og deres historie se bl.a. Alex von Tunzelman *Fallen Idols: Twelve Statues that Made History* (2021), Erin L. Thompson *Smashing Statues – The Rise and Fall of America's Public Monuments* (2022) og Jeppe Wedel-Brandt og Nermin Durakovićs antologi *Hvidt Støv: En antologi om "busteaktionen" og det vi taler om, når vi taler om den* (2021).

4 Begivenhederne i USA og Storbritannien har begge fundet sted i forbindelse med Black Lives Matter-demonstrationer.

begivenheder er det derfor muligt ikke kun at undersøge forskellige typer af ikonoklastiske handlinger, men også forskellige måder at producere billedskabende ikonoklasme på.

Mine analyseeksempler er på mange måder traditionelle ikonoklastiske handlinger: En figurativ repræsentation er blevet beskadiget eller ødelagt, fordi dens modstandere opponerede mod det, som objektet repræsenterede. Åbningen af ikonoklasmebegrebet, der fokuserer på objektets konstante udvikling og transformation, giver mig dog mulighed for at analysere, hvordan handlinger, der kan betragtes som ødelæggende, også transformerer objekterne til noget nyt. Det er gennem dette greb, jeg ønsker at se ikonoklasme som et protestsprog, der peger fremad.

KOLLAGESTATUEN I RICHMOND

Der lyder protestråb, klapsalver og sange. Forsamlingen synger "Hey, hey, hey, goodbye", mens en kran langsomt løfter rytterstatuen af sydstatsgeneralen Robert E. Lee fra den 12 meter høje granitpedestal, hvorfra bronzestatuen har tronet siden 1890. Forsamlingen jubelråber med deres telefoner hævet op over deres hoveder for at filme den historiske begivenhed. Der bliver syngeråbt "The people united will never be defeated" og "Who's streets? Our streets!", mens statuen langsomt sænkes fra den graffitidækkede pedestal, der nu ikke længere holder statuen oppe, men lægger granit til budskaber som "Black Lives Matter" og "No more white supremacy" (Smith).

Statuen af Lee, der stod i Richmond, Virginia, var et af de største og mest genkendelige sydstatsmonumenter i USA. Statuen var et af de tidligste blandt det store antal monumenter, der blev rejst i tiden efter genopbygningen af sydstaterne efter den amerikanske borgerkrig (også kaldet *the reconstruction*), og den var en del af den historie(om)skrivning, der begyndte allerede kort efter krigens afslutning i 1865. Allerede året efter begyndte *lost cause*-myten at tage form, og flere bøger formede den fejlagtige fortælling, at sydstaternes løsrivelse ikke havde handlet om opretholdelsen af slaveriet men om staternes ret til at lave deres egne love (von Tunzelmann). Som en del af *lost cause*-myten blev Lee repræsentant for en særlig form for

sydstatsgalanteri og fremstillet som en mand af ære (Serwer). Ved statuens opførelse blev den således af nogle opfattet som en hyldest af såvel Lee som denne form for ære, der var blevet præsenteret som sydstaternes arv (og ikke deres kamp for retten til at holde slaver). For mange andre – og især Virginias sorte befolkning – var statuen en konstant påmindelse om, at staten havde kæmpet for opretholdelsen af slaveriet og ikke fortrød det.

Det var der en grund til. Som historiker Erin L. Thompson påpeger, havde de monumenter, der blev rejst i 1890'erne, til formål at minde statens borgere om deres plads i samfundet (Schwartz). I tiden efter krigens afslutning i 1865 blev der også rejst monumenter, men primært kirkegårdsmonumenter, der i højere grad repræsenterede personlige tab. Det var ikke en tilfældighed, at monumenterne flyttede fra kirkegårdene ud i det offentlige rum, samtidig med at Jim Crow-lovene blev vedtaget.

Brugen af sydstaternes borgerkrigsikonografi blev et nationalt samtaleemne efter masseskyderiet i Charleston, hvor ni sorte amerikanere blev myrdet i en kirke i juni 2015 (Beetham 1). Morderen var højreekstremist, og da billeder af ham poserende med sydstatsflaget dukkede op, startede det en bred debat om brugen af flaget og andre sydstatssymboler – herunder statuer og monumenter. Over store dele af sydstaterne begyndte flere og flere at få øjnene op for de mange symboler – statuer og monumenter, navne på parker og skoler, gadenavne og helligdage – og tilsluttede sig kravet om få disse symboler fjernet fra det offentlige rum: Symbolernes konnotationer transformererede sig og ikonoklastiske interventioner bidrog til dette.⁵ Monumenter blev væltet, tagget med Black Lives Matter-graffiti, fjernet af myndighederne og rekontekstualiseret med vejledende tekster, der skulle indsætte monumenterne i deres historiske kontekst. Southern Poverty Law Centers undersøgelse *Whose Heritage? Public Symbols of the Confederacy* viser, at 114 sydstatssymboler blev fjernet mellem 2015 og 2019.

---

5 Med transformation mener jeg her, hvordan symbolerne blev betragtet bredt i samfundet. Disse symboler var blevet bestredet tidligere – bl.a. under borgerrettighedsbevægelsen – og har været hadet og foragtet af mange. For dem har konnotationerne ikke ændret sig. Når jeg her taler om et skifte, mener jeg et bredt offentligt skifte, hvor vægtskålen synes at tippe, og symbolerne går fra at have været tolereret som en del af det offentlige rum til at blive afvist.

I 2022 var tallet nået op på 377, hvilket dog stadig efterlod mere end 2.000 symboler fordelt over hele USA.⁶

Selvom det i mediedækningen af begivenhederne ofte lød, som om monumenterne indtil da havde været bredt accepteret, så var det langt fra tilfældet. Modstanden mod monumenterne er kommet i bølger, men indtil perioden efter 2015 var de fleste statuediskussioner faldet ud til fordel for status quo, og protesterne havde højst ført til en opdateret inskription. Der er ingen tvivl om, at den globale debat om monumenter – herunder Rhodes Must Fall-bevægelsen i Cape Town og Oxford – bidrog til at tippe vægtskålen, men von Tunzelman beskriver også mordet på Trayvon Martin i Florida i februar 2012 som et vendepunkt. I marts 2012 dukkede graffiti op på en statue af Lee i New Orleans med budskaberne "Jail All Cops" og "For Trayvon Martin," og i 2014, efter beslutningen om ikke at tiltale den politimand, der havde slået Martin ihjel, blev den samme statue et samlingssted for Black Lives Matter-protester.

I slutningen af juni 2015 begyndte graffitibudskaber at dukke op på Virginias monumenter – først på en statue af Jefferson Davis på Monument Avenue i Richmond, hvor "Black Lives Matter" blev skrevet på bunden af monumentet (Moomaw og Shulleeta), derefter på en rytterstatue af Robert E. Lee i Charlottesville, hvis piedestal også fik spraymalet "Black Lives Matter" ("Robert E. Lee monument in Va. Vandalized with 'black lives matter'").

Selvom graffiti sjældent beskrives som ikonoklasme, kan det uden tvivl kategoriseres som det, Gamboni kalder en *adding intervention* – en intervention i et objekt, der tilføjer det noget (her spraymaling), i modsætning til en *subtracting intervention*, der fratager objektet noget (f.eks. dets hoved). Graffiti på monumenterne i Richmond og Charlottesville kan betragtes som en *adding intervention* i monumenterne, der bidrager til at ændre deres symbolværdi. Graffiti knytter monumenterne til Black Lives Matter-bevægelsen og sætter dermed ikke spørgsmålstejn ved deres plads i historien men ved måden, den historie er blevet fortalt på.

---

6 Southern Poverty Law Centers opgørelse over konføderale symboler tæller ikke kun monumenter, men også veje, skoler, parker, militærbaser og broer, der udgør over halvdelen af de tilbageværende symboler.

I Charlottesville besluttede man i februar 2017 at fjerne statuen af Lee. Statuen stod i Lee Park, og beslutningen om at fjerne statuen omfattede også, at man omdøbte parken. Den demokratiske beslutning om at fjerne statuen fra det offentlige rum blev dog bremset af et søgsmål. Det betød, at en gruppe højreekstremister kunne afholde den Unite the Right-demonstration, der fik fatale konsekvenser. Sammenstødet mellem højreekstremister og moddemonstranter dannede baggrund for de ekstremt kontroversielle udtalelser fra den daværende præsident, Donald Trump, der mente, at der var "very fine people on both sides" (Holan).

Præsidentens laissez faire-holdning til højreekstremistisk vold og generelle forsvar for sydstatssymboler og -monumenter (Diamond) kobledes monumenterne (herunder statuen af Lee) sammen med præsidenten, og de konnoterede nu ikke kun en problematisk fortid, men repræsenterede også en tvivlsom nutid og en truende fremtid. Graffiti fortsatte i løbet af 2019, og i november fik den omdiskuterede Lee-statue i Charlottesville skrevet "Impeach Trump" og "This Is Racist" på sin piedestal (Early og Schroeder). Statuen blev nu forbundet med Trump, og Lee var ikke længere (kun) et symbol på sydstaterne, men også et symbol på Trump og den gryende højreekstremisme.

I slutningen af maj 2020 brød protester ud over hele landet efter mordet på George Floyd. I Richmond endte flere demonstrationer ved monumentet af Lee, og piedestalen blev langsomt fyldt med graffiti – først enkelte budskaber, men i løbet af et par dage var piedestalen fyldt med graffiti, der blev skrevet ovenpå den foregående og lagde sig i kollage. Graffiti forbandt statuen med nutidige begivenheder og transformerede endegyldigt statuen fra et symbol på sydstaterne til en skamstøtte. Graffiti som "Amerikkka" og "Racists Amerikkka" kobledes konkret statuen til Ku Klux Klan, mens en stor del af graffiti refererede til politiets behandling af sorte amerikanere: "Hold cops accountable", "ACAB" (All Cops Are Bastards), "FTP" (Fuck The Police) og "Cops are creepy". Også protesten mod institutionel racisme og politivold var repræsenteret med taggede protester som "Black Lives Matter", "No Justice, No Peace" og "Let us breathe". Graffiti er med til at ændre (eller forstærke) statuens konnotationer – ikke kun til Konføderationen, men også til arven efter den, herunder Ku Klux

Klan, institutionel racisme, politivold og Trumps politik ("Trump sucks" og "Fuck Trump"). Det er sigende for skiftet i den offentlige holdning, at nyhedsmedierne i løbet af juni stoppede med at beskrive graffitten som vandalisme og begyndte at beskrive den som et udtryk for protest.

Mens graffitten bredte sig over piedestalens granit, kom der den 2. juni en ny type billeder til: En projektor blev sat til at vise billeder på statuen og over de næste dage blev billeder af Frederick Douglass, Harriet Tubman og W.E.B. Du Bois samt ofre for politimord som Breonna Taylor, Tamir Rice og George Floyd projekteret op på statuen. Projektionerne var designet af to lokale kunstere, Dustin Klein og Alex Criqui (Moreno). Virginias guvernør Ralph Northam annoncerede den 4. juni 2020 – ti dage efter mordet på George Floyd – at statuen skulle fjernes (Selvin og Solomon), men to søgsmål trak fjernelsen af statuen så meget i langdrag, at den først blev taget ned året efter, den 8. september 2021. Mens statuen stod i limbo, lyste projektionerne op: En video af Martin Luther King Jr.'s "I Have a Dream"-tale rullede hen over statuen, og under en Black Lives Matter-primedemonstration blev statuen draperet i et digitalt regnbueflag. Projektionerne gav materialitet til statuens mange betydnings- og forståelseslag og visualiserede en anden historieforståelse end den, statuen før havde repræsenteret.

I slutningen af december 2021 blev det annonceret, at statuen af Lee overtages af The Black History Museum and Cultural Center of Virginia sammen med otte andre sydstatsstatuer, der er blevet fjernet fra det offentlige rum i Virginia (Shivaram "Richmond's Robert E. Lee statue", "Charlottesville's statue of Robert E. Lee"). Den tolv meter høje piedestal har indtil videre fået lov til at blive stående, mens designet af Monuments Avenue gentænkes. Flere advokater for at lade piedestalen blive stående, da den med sin graffiti (og uden statue) er blevet et symbol på protestbevægelsen efter Floyds død ("Virginia to remove Robert E Lee statue from state capital Richmond").

Monumentet over Lee skiftede løbende betydning og blev gennem interventioner transformeret fra at være et symbol på sydstatsstolthed til et symbol på undertrykkelse, og til sidst blev den graffitimalede piedestal et symbol på oprøret imod netop denne undertrykkelse. Projektionerne på Lee-statuen visualiserede præcis, hvor statuen i sig selv kom til kort:

Fig. 1. Graffiti på Robert E. Lee Memorial i Richmond, Virginia.
Fotograf: Anthony Crider.

Statuen fortalte en forvansket historie, men med lag på lag af graffiti og billeder fortalte monumentet en nuanceret og mangefacetteret historie. Monumentet illustrerede, hvordan forskellige virkeligheder og historieforståelser eksisterer side om side og i lag, og var på den måde en protest mod den ensidige forståelse af historien, der indtil da havde været repræsenteret i det offentlige rum.

NYE MONUMENTER I BRISTOL

"Pull him down, pull him down!" Menneskemængden råber eksalteret, mens der hives i to reb, der er bundet om en lidt undseelig bronzestatues hals. Statuen, der ikke er meget større end et menneske, forestiller den britiske slavehandler Edward Colston i paryk, frakke og knæbukser. Lænet til sin stok med hagen støttet i sin hånd har han kigget ned fra sin tre meter

høje piedestal, siden statuen blev opført i 1895, næsten 170 år efter Colstons død i 1721. Nu kigger han ned på en gruppe demonstranter, der har kastet æg på ham og bundet hans fødder sammen, og hiver målbevidst i de reb, der er bundet om hans hals.

I 125 år havde statuen af Colston været en del af bybilledet i den britiske havneby Bristol, da den den 7. juni blev væltet fra sin piedestal af demonstranter. Ligesom det var tilfældet med statuen af Lee, havde statuen af Colston længe været genstand for ophedede diskussioner. I 1998, i forlængelse af en høring om Bristols første udstilling om byens rolle i den transatlantiske slavehandel, dukkede en rød graffititekst op på statuen af Colston med ordlyden "Fuck off slave trader". De efterfølgende år blev statuen udsat for en lang række interventioner – blandt andet dukkede "Fuck off"-beskeden op gentagne gange.

I 1999 blev et blodsprøjtet bord med en tallerken med rå lever stillet foran statuen som et symbol på, hvordan Colston ernærede sig ved sit blodige erhverv. Samme år fremviste Bristols City Museum and Art Gallery maleriet *Sold Down the River* af Tony Forbes. Maleriet forestiller en ung sort mand, hvis arme er tapet til hans krop af politi-afspærringstape. Han sidder på en tømmerflåde sammen med statuen af Colston. Hans fødder er lænket sammen og omkring hans hals er en lænke, hvis ende statuen holder fast i. Ved statuens fødder ligger kranier. Her forbindes statuen ikke kun med den historiske slavehandel, men også med den institutionelle racisme (polititapen). Billedet af lænkerne på den unge mands fødder og hals spejlede sig i omvæltningen af statuen mere end 20 år senere – her blev statuens fødder bundet sammen (uden nogen praktisk grund for nedtagningen den), og flere reb blev viklet om statuens hals.

Efter statuen var faldet til jorden under høje jubelråb og hujen, knælede demonstranter på dens hals, mens andre klatrede op på den nu tomme piedestal. En af dem var aktivisten Jen Reid, der stillede sig op på piedestalen og rakte sin knyttede hånd i vejret. Hendes mand var hurtig med sin telefon og knipsede et billede af Reid på den tomme piedestal, som han lagde op på Instagram.

Billedet er taget fra pladsen lige foran piedestalen. Det er tydeligt, at det er et snapshot taget med en telefon, og det er en smule uskarpt. På

billedet ses Reid på piedestalen, der er dækket af graffiti og protestskilte, og bag hende står en gruppe mennesker, der enten kigger på hende eller på de skilte, der ligger på jorden i en cirkel omkring piedestalen. Hun er klædt i sort og har sin strakte arm i vejret. Hendes mørke tøj tegner en skarp silhuet mod den lysende grå himmel bag hende og hendes ansigt fremstår utydeligt. Hendes positur og mørke baret leder tankerne mod den amerikanske protestbevægelse Black Panthers og det ikoniske billede af Tommie Smith og John Carlos' black power-salut under medaljeoverrækkelsen ved De Olympiske Lege i 1968. *The Guardian* skrev, at "Reid's stand instantly felt as if it should be part of our visual lexicon, a vital piece of the history lesson about slavery long overdue in Britain" (Emelife).

Billedet inspirerede kunstneren Marc Quinn, der få uger efter 3D-printede en statue af Reid. Statuen fik titlen *A Surge of Power (Jen Reid) 2020*, og den blev (uden tilladelse fra myndighederne) tidligt om morgenen den 15. juli placeret på den tomme piedestal. Quinn udtalte efterfølgende: "The image created by Jen that day – when she stood on the plinth with all the hope of the future of the world flowing through her – made the possibility of greater change feel more real than it has before." (Emelife). Det var imidlertid en kort fornøjelse, og allerede næste dag blev statuen fjernet, da byrådet besluttede, at piedestalens skæbne ikke skulle afgøres af en "London-basert artist" (Bland), men af Bristols befolkning. Borgmester Marvin Rees understregede, at det ikke handlede om at fjerne en statue af Reid, men om at fjerne en statue, som Quinn havde sat op uden tilladelse.

Mens den fysiske statue af Reid blev et flygtigt bekendtskab – om end den skabte et blivende billede – er to andre protestmonumenter dukket op efter omstyrningen af Colstons statue: Den transformerede statue af Colston og den tomme piedestal. Selve statuen var ude for en lang række interventioner (både *adding* og *subtracting*), men som Clay beskriver, er ødelæggelse og beskadigelse af et objekt sjældent objektets endeligt, men blot en del af dets historie. Således også for Colstons statue, der er blevet fisket op af havnen og nu ligger til skue på M Shed Museum sammen med protestskilte indsamlet fra den demonstration, der afsluttede statuens tilstedeværelse i det offentlige rum.

Colston står nu ikke længere ophøjet på en piedestal, men ligger

Fig. 2. Marc Quinns statue af Jen Reid, *A Surge of Power* (Jen Reid) 2020.
Fotograf: Sam Saunders.

vandret i en glasmontre som et moselig. Statuen er skadet – både af tiden i saltvandet og af turen dertil – og især på frakkens ærmer ses tydelige af-skrabninger fra statuens møde med asfalten. Graffiti har ikke bare fået lov at blive – man har faktisk gjort en konserveringsindsats for at sikre sig, at den består som en del af statuen (Pipe). Langs siden af statuens frakke står der nu 'PRICK' med blå spraymaling, mens øjne, mund og den ene hånd er malet rød. Over statuens højre arm står der "BLM" med røde bogstaver, og museets tekst på væggen bag statuen inviterer publikum til at overveje "How did you feel when Colston's statue was toppled?"

Det samme skete for en statue af Jefferson Davis, der også stod på Monument Avenue i Richmond, før den blev væltet af demonstranter den 10. juni 2020. Statuen er nu midlertidig udstillet på museet The Valentine, hvor

den ligger som Colstons – på ryggen og dækket af graffiti. I sin præsentation af statuen af Davis sammenligner The Valentine graffitien på statuen med graffitien på Berlinmuren, og museet understregede, at deres ønske med udstillingen var 'at bruge objektet til at informere vores fremtid' (Martin). I Bristol har man samme ønske, og We Are Bristol History Commission har anbefalet, at statuen af Colston permanent bevares i den stand, den havde, da den kom op af havnen, og udstilles således. Konserveringen og fremvisningen af de overmalede statuer viser, hvordan de har ændret sig fra at være symboler på undertrykkelse til symboler på protesten imod den. I Colstons tilfælde ændrede statuen sig gennem gentagne graffiti-protester og demonstrationer til et symbol på ikke kun Colstons rolle i den transatlantiske slavehandel, men hele Storbritanniens ageren i denne og manglende opgør med konsekvenserne heraf.

DEN REMATERIALISEREDE BUSTE I KØBENHAVN

Som den står der, på kanten af Københavns Havn, er det svært at se, hvad den egentlig forestiller – eller har skullet forestille. Hvis man anstrænger sig, kan man stadig ane en piedestal, men det første, man lægger mærke til, er den hvide gips, der synes at have vendt vrangen ud på sig selv. Ud af det krøllede hvide materiale dukker stykker af brunt lærred frem og punkterer teorien om, at den buste af Frederik V, der blev smidt i havnen af en gruppe af Anonyme Billedkunstnere en uge forinden, er et forarbejde til rytterstatuen af Kong Frederik V fra 1771 og dermed et stykke uvurderlig kulturarv.

Begivenheden blev en af de mest omtalte i Danmark i 2020, og diskussionen fortsatte i 2021 med tv-programmer som *Oprør på Akademiet* og *ArtyFarty: Vi smadrer statuer* som direkte udløbere af begivenheden. Mens det kan diskuteres, om begivenheden – eller 'happeningen' – var vellykket (både som kunst og protest), så lykkedes det i hvert fald at skabe et ikonisk billede af den 'rematerialiserede' buste. Så ikonisk, at et netværk af elever fra Kunstakademiet, der har kaldt sig School of Re-Membering, kunne producere glaserede kopier af den druknede buste, der blev (ud)solgt i Charlottenborgs museumsbutik sammen med souvenirs som krus, muleposer og nøgleringe med billeder af den rematerialiserede buste.

Den indledende forskrækkelse over det ødelagte – der først blev antaget som originalt – blev hurtigt afløst af modstridende beretninger om statuens oprindelse, før det blev slået fast, at der var tale om en nyere reproduktion i gips fra 1950'erne. Da bustens oprindelse blev slået fast, ændrede det (underligt nok) ikke rigtig noget i diskussionen af handlingen: Kritikerne understregede, at der stadig var tale om stjalne ejendele af en vis værdi,⁷ og kunster og, på daværende tidspunkt, institutleder på Kunstakademiet Katrine Dirckinck-Holmfeld, der havde taget ansvaret for aktionen, sagde, at det ikke var vigtigt for happeningen, om busten var original eller ej (Stockmann). Dirckinck-Holmfeld havde fra starten hævdet, at busten var en nyere gipsafstøbning, der fandtes i flere udgaver (Stockmann). Dette faktum blev brugt til at tilbagevise påstanden om, at happeningen var hærværk – Dirckinck-Holmfeld så det ikke som hærværk, da busten ikke var et stykke uvurderlig og uerstattelig kulturarv.

Man kan (nok med rette) bestride påstanden om, at der ikke er tale om hærværk, fordi busten ikke er et originalt værk, men måske er det mere interessant at spørge, hvorfor bustens originalitet ikke betød noget for happeningen? Dagene efter happeningen var præget af forargelse og fordømmelse, og der herskede udbredt forvirring om busten, dens oprindelse og som følge heraf om dens kulturelle og historiske betydning og økonomiske værdi. Afsløringen af, at busten i virkeligheden var en gipsafstøbning, fornyede og forstærkede kun diskussionen om begivenheden. Når busten nu ikke var så værdifuld som først troet (eller frygtet), var det så en legitim gestus? Var det kunst eller hærværk?

Blandt mange politikere og meningsdannere syntes modstanden mod begivenheden at have rodfæstet sig så dybt, at den ikke lod sig rokke af, at busten var en kopi. Akademiraadet mente, at selvom det ikke var et "så stort tab som hvis det havde været en bronzeversion," var der stadig tale om "fælles kulturarv" og Socialdemokratiets Kasper Sand Kjær og Dansk Folkepartis Morten Messerschmidt gentog begge deres fordømmelse af

---

7 Kritikerne inkluderede blandt andre politikerne Morten Messerschmidt (Dansk Folkeparti) og Kasper Sand Kjær (Socialdemokratiet), der begge kategoriserede happeningen som tyveri og hærværk (Herskind og Henningsen).

handlingen (Herskind og Henningsen). For museumsinspektør på Nationalmuseet Ulla Kjær gjorde spørgsmålet om bustens originalitet heller ikke "den store forskel i forhold til de tragiske omstændigheder omkring dens destruktion" (Elmelund et al.).

I *Hvidt Støv: En antologi om 'busteaktionen' og det vi taler om, når vi taler om den* (2021) ser kunstneren Nermin Duraković happeningen og dens modtagelse som et udtryk for, hvor svært det kan være "at udfolde en kritik af vores fælles kontekst, især når kritikken rammer på en måde, der kræver handling": "Mange var 'chokerede' over opløsningen af en kopi af en gipsfigur i saltvandet, men var slet ikke chokerede over modviljen mod at kigge selvkritisk på sin egen fortid." I ugerne efter aktionen underskrev mere end 1.000 kunstnere og kulturformidlere en støtteerklæring til Dirckinck-Holmfeld og Anonyme Billedkunstnere. Erklæringen lagde vægt på, at busten var "en kopi i gips" og ikke "et unikum, en buste af Saly". Man opfattede derfor ikke aktionen som "et forsøg på at udrydde dansk kulturarv, men som et forsøg på at aktualisere den" ("1020+ i solidaritet med Katrine Dirckinck-Holmfeld og Anonyme Billedkunstnere").

Det udtrykte mål med happeningen var da heller ikke at ødelægge et uvurderligt kunstværk eller et uerstatteligt stykke kulturarv, men at gøre opmærksom på konsekvenserne af den danske kolonialisme og "at få kunstinstitutioner – og andre, hvis fundamenter består og er skabt af denne kolonitid, i tale" (Anonyme Billedkunstnere). Happeningen blev filmet, og videoen blev offentliggjort på hjemmesiden Idoart.dk. I teksten, der ledsagede videoen, omtales objektet ikke som "statuen af Frederik V", men blot som "Frederik V": "Ved at synke Frederik V i kanalen ønsker vi at italesætte de måder, hvorpå kolonitiden er usynliggjort, men stadig har direkte konsekvenser for minoritetsgjorte mennesker inde og uden for kunstakademiet" (Anonyme Billedkunstnere). Happeningen var ikke at sænke en statue, men Frederik V selv, og skabe et billede af den tidligere konge, der bliver kastet i havnen – en pointe, der også fremhæves i Amalie Skovmøller og Mathias Danbolts analyse af begivenheden "Ringe i vandet" (2020).

Freedberg (2020) og Lamia Balafrej (2018) argumenterer begge for, at ikonoklastiske handlinger er blevet mere voldelige og ødelæggende end

tidligere. Balafrej mener, at dette skyldes muligheden for gennem digitale og sociale medier at forevige destruktionsen – og dermed ikke længere være bundet af at bruge beskadigede objekter som kommunikationsmiddel (Gamboni). Noget kunne dog tyde på, at det modsatte også kunne være tilfældet: I busteaktionen var det udtrykte formål ikke at ødelægge kulturarv, men at skabe et billede af denne handling. Denne tendens synes at gå igen i 2022's bølge af klimaprotester på museer og gallerier, hvor aktivister har kastet tomatsuppe og kartoffelmos på malerier af Picasso, Monet og van Gogh, men primært er gået efter værker, der var beskyttet af glas. Også her synes protestformen at være styret af et ønske om at skabe et billede af ødelæggelse fremfor at ødelægge de ting, man angriber.

Fraværet af et behov for at ødelægge noget (af substantiel økonomisk, kulturel og kunstnerisk værdi) for at skabe opmærksomhed omkring en sag siger noget om effektiviteten af det ikonoklastiske protestudtryk. Det synes også at bekræfte, at fokus ikke længere kun er på de billeder, der angribes, men i lige så høj grad på de billeder, de ikonoklastiske protester skaber.

DEN BILLEDSKABENDE IKONOKLASME SOM PROTESTSPROG

Denne artikels eksempler er alle eksempler på ikonoklasme, der skaber billeder – i bred forstand – gennem deres ødelæggelse, og viser, at ikonoklastiske begivenheder i lige så høj grad er billedskabende, som de er billedødelæggende. Det er især tydeligt i det danske eksempel, hvor baggrunden for begivenhederne var, at de ikke havde fundet sted af sig selv, og man ønskede derfor at skabe en form for stand-in-begivenhed, der kunne gøre det ud for den mere aktive modstand mod monumenter i USA og Storbritannien, for derved at sætte gang i det danske opgør. Dirckinck-Holmfeld understregede selv dette: "Vi ville jo heller ikke vælte rytterstatuen i haven. Igen: Det handler om en replika af Frederik V, der stod i et rum, som er vores undervisningslokale på Kunstakademiet" (Stockman).

Busteaktionen adskiller sig på flere punkter fra artiklens to øvrige eksempler. Et af de vigtigste er, at busten – i modsætning til statuerne af Lee og Colston – ikke stod i et offentligt rum. De to andre statuer var begge en del af henholdsvis Richmonds og Bristols topografi og havde begge været forsøgt

fjernet gennem demokratiske midler, inden de blev udsat for interventioner. Det er tydeligt, at den låner fra de tidligere aktioner og er inspireret af opgøret med statuerne i Storbritannien og USA. Dirckinck-Holmfeld udtalte: "Efter en sommer, hvor vi har diskuteret Black Lives Matter og drabet på George Floyd, og man mange steder i udlandet har gjort op med sine monumenter, har vi her i Danmark mest bare godtet os over, hvordan det er gået ud over statuer i udlandet." (Stockmann).

Begivenhederne i Danmark foregik desuden et halvt år efter de andre – i november 2020, hvor protesterne (i hvert fald i gaderne) var ebbet ud – og var en planlagt, kunstnerisk intervention. I de amerikanske og britiske eksempler var størstedelen af interventionerne i monumenterne mere eller mindre spontane og foregik i forbindelse med demonstrationer. Projektionerne på statuen i Richmond kan betragtes som en planlagt, kunstnerisk intervention, men mens denne intervention ikke havde nogen effekt på statuens materialitet, var den danske intervention ødelæggelsen i sig selv. At busten ikke befandt sig i et offentligt rum og ikke tidligere var forsøgt 'demokratisk' fjernet understreger dens politiske og kunstneriske mål og funktion.

Busten i havnen var på alle måder en performance. Den var en kopi af begivenhederne i Storbritannien og USA. Anonyme Kunstnere hev ikke rytterstatuen af Frederik V ned og smed den i havnen. De forsøgte ikke at genskabe handlingen fra Bristol, men genskabte i stedet et billede af handlingen. Aktionen viser – netop fordi den er en planlagt performativ aktion, der kopierer andre billeder på billedødelæggelse – ikonoklasmens værdi som billedskabende protestsprog.

Den billedskabende ikonoklasme kan siges at fungere som Mitchells "lytten til idolet" (Mitchell xviii) og dermed som en form for billedanalyse i sig. Gennem interventioner og transformationer analyserer den ikonoklastiske handling symboler og billeder, og præsenterer analysen visuelt: som en graffitidækket piedestal, en saltvandsskadet statue eller en rematerialiseret gipsbuste. Som Mitchell skriver, er metodens formål "ikke at smadre, men at lytte, ikke at engagere sig i destruktions, men (som Jacques Derrida ville have haft det) i *dekonstruktion*" (Mitchell xviii). Mitchell beskriver denne metode som en måde, hvorpå man kan "trans-

formere disse billeder til analytiske og endda terapeutiske værktøjer for modstand" (Mitchell xix).⁸

Den billedskabende ikonoklasme kan således forstås som en måde, hvorpå man ikke ser ikoner som ødelagte (i forlængelse af Clay), men snarere som mærkede eller markerede – de er ikke blevet smadret, men lyttet til. Graffiti er f.eks. en måde at lytte til ikoner som Colston og Lee på – en analyserende interaktion, der transformerer *både* selve monumenterne fysisk og symbolsk og forståelsen af Colston og Lee som ikoner. Graffiti og de øvrige interventioner skaber herigennem et protestsprog, og den billedskabende ikonoklasme transformerer objekterne og synliggør det, der kæmpes imod. Væltningen af statuer og monumenter er blevet billedet på afvisningen af både den tidligere historieforståelse og forståelsen af historien som uforanderlig. Et opgør med denne historieforståelse kræver et opgør med dens visuelle og æstetiske dimension: De nye monumenter gør præcis dét, og deres flygtighed og forgængelighed symboliserer (eller afspejler) den 'nye' forståelse af historien som foranderlig og konstant til forhandling.

TERNE THORSEN er ph.d.-studerende ved Institut for Kunst- og Kulturvidenskab på Københavns Universitet, hvor hun beskæftiger sig med samtidsikonoklasme. Hendes ph.d.-projekt undersøger ikonoklasmens form og funktion gennem et casestudie af Islamisk Stats ødelæggelser af kulturarv i Irak og Syrien, der analyserer den paradoksale billedskabelse i de propagandavideoer, der er produceret af ødelæggelserne.

IMAGES OF DESTRUCTION

Iconoclasm as image-creating protest language

During the past years statues and monuments that were previously invisible, have now become impossible to overlook. The contestation of monuments commemorating questionable aspects of European and American history culminated in 2020 with the unauthorized removal of several

---

8 Mitchell taler godt nok om at gøre modstand mod "cloning of terror", men jeg mener, at det godt kan overføres til en mere generel idé om modstand.

statues. While iconoclasm has always been a part of protests, the paradox of iconoclasm today is that it is both perceived as vandalism (deemed not compatible with democracy) and as an important tool for democratization.

With this paradox as a starting point, this paper questions the perception of iconoclasm as a solely destructive act, by examining it as an image-creating protest language. Through an analysis of three examples of contemporary events, the article argues that these events are producing images as much as they are destroying them. The images created at these events are an important part of the protests that provided these images – both in the articulation and communication of the protest *and* in the visualization of what is being protested.

The article suggests that this kind of image-creating iconoclasm works as a transformative image analysis that analyzes images (like statues and monuments) through a physical and/or symbolic intervention. This way, the analysis transforms the image into a tool for resistance: A monument once celebrating an oppressor, now broken and covered in graffiti, is transformed into an object *for* those who it oppressed and those who resisted.

KEYWORDS

DA: Ikonoklasme, billeder, protestsprog, statuer, monumenter, graffiti.

EN: Iconoclasm, images, protest language, statues, monuments, graffiti.

LITTERATUR

"1020+ i solidaritet med Katrine Dirckinck-Holmfeld og Anonyme Billedkunstnere". *Idoart.dk*, 27. november 2020, www.idoart.dk/blog/solidaritet-med-katrine-dirckinck-holmfeld-og-anonyme-billedkunstnere. Tilgået 19. december 2022.

Anonyme Billedkunstnere. "Det Kgl. Danske Kunstakademis grundlægger smidt i havnen". *Idoart.dk*, 6. november 2020, www.idoart.dk/blog/det-kg-l-danske-kunstakademis-grundlaegger-smidt-i-havnen.

Balafrej, Lamia. "Islamic iconoclasm, visual communication and the persistence of the image". *Interiors*, bd. 6, nr. 3, 2015, s. 351-366, doi: 10.1080/20419112.2015.1125659.

Beetham, Sarah. "Confederate Monuments: Southern Heritage or Southern Art?" *Panorama: Journal of the Association of Historians of American Art*, bd. 6, nr. 1, 2020, doi: 10.24926/24716839.9844.

- Bland, Archie. "Black Lives Matter sculpture of Jen Reid removed from Colston plinth". *The Guardian*, 16. juli 2020, www.theguardian.com/world/2020/jul/16/black-lives-matter-sculpture-of-jen-reid-removed-colston--bristol.
- Boldrick, Stacy. *Iconoclasm and the Museum*. Taylor and Francis, 2020.
- Boldrick, Stacy, Leslie Brubaker og Richard Clay. *Striking images, iconoclasm past and present*. Ashgate Publishing, 2013.
- Boldrick, Stacy og Richard Clay. *Iconoclasm: Contested Object, Contested Terms*. Ashgate Publishing, 2007.
- Brubaker, Leslie. *Inventing Byzantine Iconoclasm*. Bristol Classical Press, 2012.
- Clay, Richard. "Bourchardon's statue of Louis XV; iconoclasm and the transformation of signs". *Iconoclasm: Contested Object, Contested Terms*, redigeret af Stacy Boldrick og Richard Clay, Ashgate Publishing, 2007, s. 75-92.
- Clay, Richard. "Re-making French revolutionary iconoclasm". *Perspective*, nr. 1, 2012, s. 181-186, doi: 10.4000/perspective.633.
- Clay, Richard. "Smells, Bells and Touch – Iconoclasm in Paris during the French Revolution". *Journal For Eighteenth-Century Studies*, bd. 35, nr. 4, 2012, s. 521-533, doi: 10.1111/j.1754-0208.2012.00537.x.
- Cork, Tristan. "How Bristol challenged Colston for 100 years". *Bristol Post*, 7. juni 2021, www.bristolpost.co.uk/news/bristol-news/how-bristol-challenged-colston-100-5496144.
- Diamond, Jeremy. "Trump call removal of monuments 'so foolish'". CNN, 17. august 2017, www.bbc.com/news/world-us-canada-40965029.
- Early, John og Annie Schroeder. "Base of Robert E. Lee statue again vandalized with graffiti". NBC 29, 29. november 2019, www.nbc29.com/2019/11/29/base-robert-e-lee-statue-again-vandalized-with-graffiti/.
- Elmelund, Rasmus, Magnus Sabroe Bjernemose og Anders Degn. "Kunstværk eller hærværk? Hvad sker der egentlig ovre på Det Kongelige Danske Kunstakademi?" *Dagbladet Information*, 20. november 2020.
- Elsner, John. "Image and Iconoclasm in Byzantium". *Art History*, bd. 11, nr. 4, 1988, s. 471-491, doi: 10.1111/j.1467-8365.1988.tb00319.x.
- Emelife, Aindrea. "'Hope flows through this statue': Marc Quinn on replacing Colston with Jen Reid, a Black Lives Matter protester". *The Guardian*, 15. juli 2020, www.theguardian.com/artanddesign/2020/jul/15/marc-quinn-statue-colston-jen-reid-black-lives-matter-bristol.
- Freedberg, David. "The Structure of Byzantine and European Iconoclasm". *Iconoclasm*, redigeret af Anthony Bryer og Judith Herrin, Centre for Byzantin Studies, University of Birmingham, 1977, s. 165-177.
- Freedberg, David. *Iconoclasts and their Motives*. Second Horst Gerson Memorial Lecture, University of Groningen. Schwartz, 1985.
- Freedberg, David. *The Power of Images: Studies in the History and Theory of Response*. The University of Chicago, 1989.
- Freedberg, David. *Iconoclasm*. The University of Chicago, 2021.

- Gamboni, Dario. *The destruction of art: Iconoclasm & vandalism since the French Revolution*. Reaktion Book Ltd, 1997.
- Herskind, Ida og Laurits Hjortkjær Henningsen. "Omdiskuteret kongebuste, der blev skubbet i havnen, er langt yngre og mindre værd". *Politiken*, 16. november 2020, politiken.dk/kultur/art8001064/Omdiskuteret-kongebuste-der-blev-skubbet-i-havnen-er-langt-yngre-og-mindre-værd.
- Holan, Angie Drobnic. "In Context: Donald Trump's 'very fine people on both sides' remarks (transcript)". *Politifact*, 26. april 2019, www.politifact.com/article/2019/apr/26/context-trumps-very-fine-people-both-sides-remarks/.
- Latour, Bruno. "What is iconoclasm? Or is there a world beyond the image wars?" *Iconoclasm*, redigeret af Bruno Latour og Peter Weibel, ZKM, 2002, s. 15-40.
- Lütticken, Sven. *Idols of the Market. Modern Iconoclasm and the Fundamentalist Spectacle*. Sternberg Press, 2009.
- Martin, Bill. "Jefferson Davis Statue: Building a Better Understanding of Richmond's History". *Richmond Times-Dispatch*, s. 22. juni 2022, richmond.com/opinion/columnists/bill-martin-column-building-a-better-understanding-of-richmond-history/article_d302c1c6-f55a-5779-89c8-64d6ba722e42.html#tracking-source=mp-opinion.
- McClanan, Anne og Jeff Johnson. *Negating the Image: Case Studies in Iconoclasm*. Ashgate Publishing, 2005.
- Mitchell, W.J.T. *Cloning terror: the war of images, 9/11 to the present*. University of Chicago Press, 2011.
- Mochizuki, Mia M. "Supplanting the devotional image after Netherlandish iconoclasm". *Negating the Image: Case Studies in Iconoclasm*, redigeret af Anne MacClanan og Jeff Johnson, Ashgate Publishing, 2005, s. 72-88.
- Moomaw, Graham og Brandon Shulleeta. "Jefferson Davis statue on monument avenue vandalized". *Richmond Times-Dispatch*, 25. juni 2015, richmond.com/news/local/jefferson-davis-statue-on-monument-avenue-vandalized/article_251992bb-cf9a-58e6-9bcd-ec4d50dede87.html.
- Moreno, Sabrina. "Projections at Lee Monument offer peace in times of violence". *Washington Post*, 5. juli 2020, www.washingtonpost.com/local/projections-at-lee-monument-offer-peace-in-times-of-violence/2020/07/05/477f79c4-bec8-11ea-8908-68a2b9eae9e0_story.html.
- Noyes, James. *The Politics of Iconoclasm: Religion, Violence and the Culture of Image-Breaking in Christianity and Islam*. I.B. Tauris, 2013.
- "Om hærværk, kunst og kolonialisme". *Deadline*, DR2, 16. november 2020.
- "Oprør på Akademiet". DR2, 10. oktober 2021.
- Pipe, Ellie. "Colston statue to go on temporary display in M Shed". *Bristol 24/7*, 28. maj 2021, www.bristol247.com/news-and-features/news/colston-statue-to-go-on-temporary-display-in-m-shed/.
- Rambelli, Fabio og Eric Reinders. *Buddhism and Iconoclasm in East Asia – A History*. Bloomsbury, 2012.

- "Robert E. Lee monument in Va. vandalized with 'black lives matter'". *ABC 7 Eyewitness News* 1. juli 2015, abc7chicago.com/robert-e-lee-statue-charlottesville-vandalized/820850/.
- Schwartz, Alexandros. "The historian scrutinizing our idea of monuments". *The New Yorker*, 3. marts 2022, www.newyorker.com/culture/the-new-yorker-interview/the-historian-scrutinizing-our-idea-of-monuments.
- Selvin, Clarie og Tessa Solomon. "Toppled and Removed Monuments: A Continually Updated Guide to Statues and the Black Lives Matter Protests". *ARTnews*, 11. juni 2020, www.artnews.com/art-news/news/monuments-black-lives-matter-guide-1202690845/.
- Serwer, Adam. "The Myth of the Kindly General Lee". *The Atlantic*, 4. Juni 2017, www.theatlantic.com/politics/archive/2017/06/the-myth-of-the-kindly-general-lee/529038/.
- Shivaram, Deepa. "Richmond's Robert E. Lee statue will move to the city's Black History Museum". *NPR*, 30. december 2021, www.npr.org/2021/12/30/1069081021/richmonds-robert-e-lee-statue-will-move-to-the-citys-black-history-museum?t=1648626666797.
- Shivaram, Deepa. "Charlottesville's statue of Robert E. Lee will soon be melted down into public art", *NPR* 7. december 2021, www.npr.org/2021/12/07/1062106020/charlottesvilles-confederate-statue-robert-e-lee-public-art.
- Skovmøller, Amalie og Mathias Danbolt. "Ringe i vandet". *Kunstkritikk*, 4. december 2020. <https://kunstkritikk.dk/ringe-i-vandet/>.
- Smith, Daniel. "'It's a beautiful day for democracy': Virginia removes Robert E Lee statue from capital". *The Guardian*, 8. september 2021, www.theguardian.com/us-news/2021/sep/08/robert-e-lee-statue-confederate-general-richmond-virginia.
- Southern Poverty Law Center. "Whose Heritage? Public Symbols of the Confederacy". 1. februar 2019, www.splcenter.org/20190201/whose-heritage-public-symbols-confederacy.
- Stockmann, Camilla. "Institutleder på Kunstakademiet står frem: 'Det var mig, der skubbede busten i havnen'". *Politiken*, 13. november 2020, politiken.dk/kultur/art7997961/Institutleder-pa-Kunstakademiet-staar-nu-frem-»Det-var-mig-der-skubbede-busten-i-havnen«.
- Thompson, Erin L. *Smashing Statues – The Rise and Fall of America's Public Monuments*. W. W. Norton & Company, 2022.
- "Virginia to remove Robert E Lee statue from state capital Richmond". *The Guardian*, 7. september 2021, www.theguardian.com/us-news/2021/sep/07/virginia-general-robert-lee-statue-richmond.
- Von Tunzelmann, Alex. *Fallen idols: Twelve Statues that Made History*. Headline Publishing Group, 2021.
- Wedel-Brandt, Jeppe og Nermin Duraković. *Hvidt Støv: En antologi om "busteaktionen" og det vi taler om, når vi taler om den*. Antipyrene, 2021.

